

NIEUWS

2012 # 6

MARKETING- EN MANAGEMENT
NIEUWS VOOR ONDERNEMERS
IN DE CULTURELE EN CREATIEVE
INDUSTRIE

thema

(EUROPEES) CULTUREEL BURGERSCHAP

Europa in gesprek

In deze editie van MMNieuws uitgebreid aandacht voor de Conversations on Europe 2012. We trokken naar Brussel, Berlijn en Amsterdam om te discussieren over de rol van culturele instellingen in het creëren van een Europees burgerschap.

[Vanaf pagina 3.](#)

Culturele revolutie

Euwenlang was cultuur een kwestie van patronen en subsidies. Daar komt grote verandering in, aldus Pier Luigi Sacco, Guido Ferilli en Giorgio Tavano Blessi. Op weg naar een radicaal nieuw cultureel landschap.

[Vanaf pagina 9.](#)

Moreel bankieren

De betrouwbaarheid van de financiële sector heeft zwaar te lijden gehad. George Möller gelooft dat het tijd is voor een nieuw bankierethos. We spraken hem over financiën, moraliteit en de stand van zaken in de culturele sector.

[Vanaf pagina 15.](#)

NIEUWS

MMNieuws is een uitgave van
Buro Menno Heling.

Hoofredactie Menno Heling en
Stefan Penders

Eindredactie Stefan Penders

Redactie en administratie

Buro Menno Heling
Planciusstraat 13b
1013 MD Amsterdam
T 06 - 31974866

Aan dit nummer werkten mee

Patricia Adkins Chiti, Steve Austen,
Giorgio Tavano Blessi, Andries van
den Broek, Gerard Challa, Kathrin
Deventer, Guido Ferilli, Natalia
Grincheva, Ellen Groenveld, Giep
Hagoort, Michelle 't Hart, Menno
Heling, Jaap Hoeksma, Ruggero Lala,
George Möller, Simon Mundy,
Diewertje de Nigtere, Eva Nunes,
Stefan Penders, Pier Luigi Sacco,
Kristel Zegers.

Redactienetwerk

- Martijn Arnoldus (Kennisland)
- Gerbrand Bas (Designlink)
- Dimitri van den Berg (Dolhuys)
- Inez Boogaarts (Nederlands
consulaat-generaal Düsseldorf)
- Andries van den Broek (SCP)
- Thomas van Dalen (Thomas van
Dalen Advies)
- Marco van Es (Gelders Orkest)
- Freek van Duyn (Frame)
- Evellen ter Ellen (Odeon/De
Spiegel)
- Jos de Haan (SCP)
- Giep Hagoort (HKU/ASOM)
- Michelle 't Hart (ACMC)
- Joost Heijthuisen (Incubate)
- Hein Hofman en Hilde Smetsers
(We Cross)
- Peter Horsten (NHTV)
- Lucie Huiskens (Kunstenaars&Co)
- Johan Kolsteeg (HKU)
- Isjah Koppejan (HKU/CMBKU)
- Ann Laenen (Laenen cultuurcom-
municatie)
- Michel Langendijk (Virtueel
Platform)
- Letty Ranshuysen (Bureau Letty
Ranshuysen)
- Max Meijer (TiMe Amsterdam)
- Dirk Noordman (Adviesbureau
Cultuurtoerisme)
- Giel Pastoor (Parktheater
Eindhoven)
- Pieter de Rooij (NHTV)
- Margo Rooijackers (NHTV)
- Arno Ruis (provincie Utrecht)
- Rob van Steen (LAGroup/theater
de Hanzehof)
- Bastiaan Vinkenburg (Berenschot BV)
- Karel Werdler (InHolland)
- Simon de Wijs (Colin)

Opgeven advertenties

T 06 - 31974866
E advertieren@mmnieuws.nl

Vormgeving

Roquefort Ontwerpers
(www.roquefort.nl)

Drukker

Drukkerfabriek, Oosterhout

Van Dooren Advies, BMC en Virtueel
Platform zijn partner van MMNieuws

virtueel
platform

BMC | advies
management

INHOUD

03

CULTURAL COALITION
FOR A CITIZENS' EUROPE

Joining forces to shape our future

Ruggero Lala, Kathrin Deventer & Eva Nunes

04

column

BURGERSCHAP

Steve Austen

06

DE CRISIS TE LIJF
De Conversations on
Europe 2012

Redactie MMNieuws

09

CULTURE 3.0
Towards a cultural economy

*Pier Luigi Sacco, Guido Ferilli &
Giorgio Tavano Blessi*

12

CANADA'S GOT TREASURES
Constructing national identity
through cultural participation

Natalia Grincheva

15

MOREEL UIT DE CRISIS
In gesprek met George Möller over de
financiële sector, moraliteit en cultuur

Redactie MMNieuws

18

WHERE ARE THE WOMEN?

Working to change the landscape
of European music

Patricia Adkins Chiti

20

adressenselectie

UITGEZOCHT

22

OP ZOEK NAAR BURGERS

De Europese Unie en de weg naar
cultureel burgerschap

Jaap Hoeksma

23

OVERPEINZINGEN

Steve Austen

24

scp

IN MEMORIAM:
CULTUREEL BURGERSCHAP

Andries van den Broek

26

GNAWING AWAY AT DEMOCRACY
Cultural citizenship as more
than a warm phrase

Simon Mundy

28

HOE HOORT HET EIGENLIJK?

Erfgoed etiquette op de Brabantse
Erfgoed Biënnale

Diewertje de Nigtere

30

SAMEN AAN DE PANNENKOEK

Colin's zoektocht naar
sociale innovatie

Kristel Zegers

32

DUTCH PERFORMING ARTS

Doorstart internationale promotie
Nederlandse podiumkunsten

32

column

TOEN EN NU

Michelle 't Hart

33

HAAL MEER UIT JE
DESTINATION VALUE

Waarom bezoekers makkelijk
£30 uitgeven in de museumshop

Ellen Groenveld en Gerard Challa

35

column

BRON!

Giep Hagoort

CULTURAL COALITION FOR A CITIZENS' EUROPE

Joining forces to shape our future

Text: Ruggero Lala, Kathrin Deventer & Eva Nunes

Before you lies a very special edition of MMNieuws. Throughout November the Cultural Coalition for a Citizens' Europe brought together speakers from around the continent to share their thoughts on a new, revitalized Europe. One where cultural organizations work together (inter) nationally to promote and expand the idea of European citizenship. We present to you a number of conclusions from a month filled with great discussions and new insights.

In the year leading to the European Parliament elections, the EU has decided to launch its campaign to raise citizens' awareness of their right and duty to vote for the European Parliament election in 2014 by

proclaiming 2013 the European Year of Citizens. Civil society initiatives, such as A Soul for Europe, have long been advocating that citizenship is not merely a title guaranteeing Europeans added rights and cannot be reduced to voting once every five years. It is much more! It is a daily engagement to participate in social, economic, political and cultural life in an informed and active way, fully committed to embracing rights and responsibilities. We feel that cultural organizations play an essential part in that.

The many and ever-growing partners gathered in the Cultural Coalition for a Citizens' Europe believe that culture and active participation is the key to a citizens' Europe, or the "soul," which gives meaning

COVER

door Emma Wilson

Emma Wilson werkt als freelance illustrator. Haar mensen, dieren, creativiteit en enthousiasme voor het vak zijn heel breed inzetbaar voor allerlei projecten, van kunst voor bedrijven tot prentenboeken.

www.emmawilson.nl

advertentie

ROQUEFORT
ONTWERPERS
WWW.ROQUEFORT.NL

tekst uitleg
ONTWERP EN REALISATIE
www.tekstenuitleg.nl 023-5316693

museums
educative exhibitions
information centers
tourist attractions
science centers
technical working models
scale models
eye-catchers
prototypes
exhibition engineering
BRUNS
WWW.BRUNS.NL

to the conceptions of citizenship. The cultural backgrounds of European citizens are an integral part of a cultural process that will mark the shift from unsynchronized and sometimes schizophrenic national solutions to problems towards European concerted solutions that address the complex issues pervading our contemporary life and lead to a new balance of power between citizens and other powerful stakeholders.

In the framework of the Cultural Coalition for a Citizens' Europe, the Berlin Conference 2012, the Brussels Conversations 2012 and the Amsterdam Conversations 2012, all held last November, offered opportunities to discuss in public space the future of the European project and the citizen's role in making it a reality. Moving beyond theoretical, legal and philosophical discussions we demonstrated that citizenship and its cultural component is something we already practice but should do so more consciously in our daily lives.

Continent in crisis

In times dominated by a sense of crisis – both the global and European financial crisis as well as a lack of vision for Europe's very *raison d'être* – there is a need for new arguments about Europe's common history and common

People have to discover that shared identity in their shared history and shared culture. It is the moment to change behaviour and support citizens to act as the owners of Europe, since we are the owners of Europe.

future. As Patrice Meyer-Bisch argued during the Brussels Conversations 2012, economic issues are cultural issues. We must therefore rediscover the humanness, the intimacy in our economic and cultural interactions. If we secure dignity, he argued, we can build a sustainable wider society and a sense of Europeaness.

As Luuk Van Middelaar stated in Brussels: 'a common identity is always about self-identification with a group: you cannot force people to feel European'. People have to discover that shared identity in their shared history and shared culture. It is the moment to change behaviour and support citizens to act as the owners of Europe, since we are the owners of Europe. This is not a thankless task. Citizenship movements – from the small scale ones to the Arab Spring – constantly prove that

the mass mobilization of citizens can achieve remarkable change.

George Möller, who for 40 years has worked in top positions within the international financial world, argued during the Amsterdam Conversation 2012 that in the last 100 years we have created a new species: the homo economicus. Too many crisis demonstrate that we need to revitalize what we can call the homo moralis and not only in the financial sector but in all social interactions.

Philosopher Alicia Gescinska's contributed to both the Berlin Conference and the Brussels Conversations in November 2012 focusing on the roles that fear and resentment play in creating dissatisfaction with both democracy and Europe. She stressed that she was not

column

STEVE AUSTEN

BURGERSCHAP

Het moet in de herfst van 1988 geweest zijn dat ik Dragan Klaić (Sarajevo 1950 - Amsterdam 2011) voor het eerst ontmoette. Wij beiden waren uitgenodigd door de Europäische Akademie in, toen nog, West-Berlijn om te discussiëren over de Oost-West dialoog. Ik kende Dragan niet, hij had wel al over mij gehoord via zijn vriend Ristic. Achteraf zei hij over die eerste ontmoeting (in een vraaggesprek met Loes Gompes) dat daar het begin ligt van zijn steeds toenemende activiteiten op andere terreinen dan zijn eigen vakgebied: de theaterwetenschap.

Aan de originele en kritische opstelling van deze 38-jarige academicus, hoogleraar, praktijkmens en schrijver viel niet te ontkomen. Hier was sprake van een veelbelovend intellectueel potentieel dat erom vroeg ingezet te worden in het ontluikende Europese debat.

Een jaar tevoren was in Amsterdam de Informal Working Body Gulliver opgericht door een twintigtal kunstenaars en intellectuelen uit Oost- en West-Europa op initiatief van Günter Grass. Dragan had daar in Belgrado over gehoord omdat niet alleen de grote

Joegoslavische schrijver Danilo Kis erbij was geweest, maar ook zijn persoonlijke vriend de regisseur en theaterleider Ljubisica Ristic (later door Han Bakker naar Nederland gehaald om bij Dogtroep Noordwester wals te regisseren). Wij spraken af dat ik hem zou opnemen in Gulliver, zou uitnodigen te doceren aan de Amsterdam Summer University en betrekken bij alle mogelijke nationale en internationale spreekbeurten.

Vanaf 1989 had ik hem steeds meer nodig in Amsterdam. Aan de Nederlandse podiumkunstwereld moest immers worden uitgelegd wat er in Oost-Europa aan de hand was en welke effecten dat zou kunnen hebben op de Nederlandse praktijk. Niet veel later werd Dragan gevraagd directeur van het Nederlands Theater Instituut te worden. Hij vertrok daar na een aantal succesvolle jaren uit protest tegen de maatregel van Rick van der Ploeg om de internationale

Kunstinstellingen, staat en burgers waren in een onderlinge symbiotische afhankelijkheidsrelatie met elkaar verbonden in een voortdurend proces van het etaleren, presenteren, produceren en consumeren van nationale waarden en mythes. Puur kunstgenot is daarbij niet uitgesloten, maar eerder een bijproduct van een dergelijke constructie.

arguing *if* there is a crisis of democracy right now or not, but rather *why* it is that citizens lose their faith in democracy, and *what* we can do about this.

A citizen's Europe

True, citizens tend to lose faith in the representative political system as we know it today. Political decision makers are perceived as distant and unable to fulfill the entrusted duty to provide a service for the good of all peoples. But if citizens are rightfully the bosses of their political representatives then, as any good boss, they will listen, talk, work together and lead in an informed and open minded way rather than complain among friends. Citizens have the responsibility to engage in the creation of a new culture of politics, economics, and social life for the whole European space and the world. We need to create new and inventive relationships between citizens, politicians and economy: a new culture of democracy! We have the responsibility not to take for granted the freedoms we have achieved over the course of the last centuries. On the contrary we have to build on them, think and act for the greater good for us and for our future generations.

What do we take forward from the Berlin Conference, Brussels and Amsterdam Conversations 2012? How can the Cultural

Coalition for a Citizens' Europe engage with the "non-converted"? A series of ideas that we hope will feed thinking for actions:

- There is a need for new narratives which help us (re)imagine Europe.
- We need to involve "ordinary" citizens on wide scale in more "outside the box" thinking.
- We need to empower ourselves - the citizens - to shape a true democratic system in which we are co-creators. Let's be creative and experimental!
- We need to brainstorm across borders with new online techniques.

We all together need to trigger the co-responsibility and cooperation of politicians, business leaders, and creative sector in working towards a common future. We must all tap into our creative potential, moving away from short-term thinking towards a long term vision that allows and fosters innovation and collaboration between all parts of society. The ultimate aim of our coalition is to endorse and facilitate the full enjoyment of the fundamental right to access culture and to advance the quest for creative manners in which to develop a European citizenship based on its cultural component. We hope this edition of *MMNieuws*, and you as a reader, will help us to achieve that goal. □

LINK

www.asoulforeurope.eu

Kathrin Deventer (Kathrin@efa-aef.eu), Eva Nunes (eva.nunes@housefor-culture.eu) and Ruggero Lala (Ruggero.Lala@felix.meritis.nl) are part of the A Soul for Europe team in Brussels and Amsterdam and responsible for the organization of the Cultural Coalition for a Citizens' Europe and the Conversations 2012.

activiteiten van het instituut op te heffen. Dragan ging als zzp-er gewoon door waarmee hij altijd al bezig was sinds die eerste ontmoeting: kunstenaars en kunstinstellingen er van overtuigen dat hun werk pas betekenis krijgt in de context van de tijd. Vast onderdeel van zijn workshops, waaraan ikzelf vaak heb meegeerkt, vormde de herstructurering van het stelsel van repertoire theaters en de oprichting van nieuwe onafhankelijke initiatieven. De relatie met de nieuw vorm te geven *civil society* was nooit ver weg. Soms verbleven we wel tien dagen achtereenvolgend in de lokale culturele wereld met politici, kunstenaars, ambtenaren en critici om ze mee te nemen in de context van de enorme politieke veranderingen en de consequenties daarvan op het dagelijks leven van iedere burger. Onze gezamenlijke optredens kregen allengs een politiek en cultuurpolitiek karakter. Aan A Soul for Europe, het initiatief van Richard von Weizsäcker uit 2004 - dat ikzelf beschouwde als de organische opvolger van Gulliver - heeft Dragan in de laatste periode voor zijn voor velen geheel onverwacht overlijden nog actief deelgenomen.

Ik vermeld deze korte geschiedenis omdat die onmiskenbaar van invloed is geweest op de politiek-intellectuele ontwikkeling van Dragan waarvan zijn onlangs postuum verschenen boek *Resetting the Stage* de neerslag is.

Kort en goed komt het erop neer, enigszins "vrij vertaald", dat de representatieve functie van de kunst die er tot in de jaren '50 van de vorige eeuw juist in gelegen was de relatie tussen de staatsburgers en de staat te sublimeren niet meer bestaat. Het door de staat gesubsidieerde aanbod zal niet meer in staat zijn het nationale gevoel, het identiteitsbesef zo men wil, bij de burgers aan te wakkeren, te ondersteunen of op zijn minst op te wekken. Kunstinstellingen, staat en burgers waren in een onderlinge symbiotische afhankelijkheidsrelatie met elkaar verbonden in een voortdurend proces van het etaleren, presenteren, produceren en consumeren van nationale waarden en mythes. Puur kunstgenot is daarbij niet

uitgesloten, maar eerder een bijproduct van een dergelijk constructie. De inbedding van het cultuurbeleid in het fabricatieproces van een nationale culturele identiteit zorgt ervoor dat de relatie tussen de staat en zijn burgers een (culturele) meerwaarde krijgt die op zijn beurt de besteding van aanzienlijke sommen belastinggeld aan de kunsten rechtvaardigt.

Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat Dragan in zijn benadering van het vraagstuk hoe de kunst, en dus ook de podiumkunst, zich moet verhouden tot zijn omgeving impliciet commentaar geeft op de oproep van de Raad voor Cultuur in het advies *Agenda cultuurbeleid & culturele infrastructuur* uit 2007. Hierin pleit de Raad voor "cultureel burgerschap".

Kortom: de culturele wereld maakt deel uit van de *civil society* en dat brengt verantwoordelijkheden met zich mee. Het is de verdienste van Klaic dat hij dit thema, voorzien van overtuigende argumenten aan de orde stelt. Nu echter zonder de introductie van de term cultureel burgerschap: aan gewoon burgerschap en interactie met de *civil society* hebben we voorlopig onze handen vol, schijnt Klaic ons te willen zeggen. □

Dr. (H.C.) Steve Austen is visiting professor, consultant and publicist.
(www.steveausten.nl, steve@steveausten.nl)